

Оглядова стаття (Review article)

<http://doi.org/10.32752/2786-5185-2023-3-3-4-37-52>

УДК 325.14:314.74(477)

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

MIGRATION OF THE POPULATION DUE TO FULL- SCALE MILITARY AGGRESSION AGAINST UKRAINE

***Наталія Коломієць¹, **Віталій Голець²**

**Національний університет «Чернігівська політехніка»*

(вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14000)

***Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*

(вул. П. Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013)

***Natalia Kolomiyets, **Vitaliy Goletc**

**National Academy of Internal Affairs*

(95, Shevchenka, Chernihiv, Ukraine, 14000)

***T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*

(53, Polubotka, Chernihiv, Ukraine, 14013)

Отримано: 16.07.2023. **Затверджено:** 28.08.2023

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються зміни у міграційній ситуації в Україні після повномасштабного військового вторгнення російської федерації, створення на основі її аналізу пропозицій щодо вдосконалення міграційної політики. Визначається, що після повномасштабного військового вторгнення 24 лютого 2022 р. Україна стикнулася з небаченими в своїй новітній історії викликами. Військова агресія проти України призвела до появи небаченої з часів II Світової війни міграції населення України. Із здобуттям 24 серпня 1991 р. Україною незалежності міграція пройшла свою певну еволюцію: спочатку переміщення мали переважно етнічний характер (через

¹ доктор юридичних наук, професор; orcid 0000-0001-5609-2651; e-mail: kolomiyetsn@ukr.net

² кандидат історичних наук, доцент; orcid 0000-0001-9308-1361; e-mail: vgoletc@gmail.com

розпад СРСР) повернення на Батьківщину українців та кримських татар, колишніх політично репресованих і, з часом, соціально-економічні фактори міграції стали вирішальними. Внаслідок війни міграція з України за кордон стала для багатьох українців єдиною можливою для порятунку свого життя та рідних. Хоча тимчасова міграція залишається переважаючою моделлю міграційної поведінки, але одночасно зростає тенденція до перетворення тимчасової міграції у постійну, що загрожує неминучою втратою частини інтелектуального і трудового потенціалу. Пропонується здійснення термінового формування державної адекватної міграційної політики та законодавства, що сприятиме забезпеченню врегульованої та безпечної міграції, захисту прав мігрантів і створення безпекових, економічних і соціальних передумови для повернення українців на Батьківщину.

Ключові слова: міграція; міграційна політика; військова агресія; Україна.

ABSTRACT

The article highlights the changes in the migration situation in Ukraine after the full-scale military invasion of the Russian Federation, and proposes proposals for improving migration policy based on its analysis. It is determined that after the full-scale military invasion on February 24, 2022, Ukraine faced unprecedented challenges in its modern history. The military aggression against Ukraine has led to an unprecedented migration of the Ukrainian population since World War II. After Ukraine gained independence on August 24, 1991. Ukraine gained its independence on 24 November 1991, migration went through a certain evolution: at first, movements were mainly ethnic (due to the collapse of the USSR), Ukrainians and Crimean Tatars, formerly politically repressed, returned to their homeland, and, over time, socio-economic factors of migration became decisive. As a result of the war, migration from Ukraine abroad became the only option for many Ukrainians to save their lives and families. Although temporary migration remains the predominant model of migration behavior, there is a growing tendency for temporary migration to turn into permanent migration, which threatens to inevitably lead to the loss of a part of the intellectual and labor potential. The author proposes to urgently formulate an adequate state migration policy and legislation that will help ensure regulated and safe migration, protect the rights of migrants and create security, economic and social preconditions for the return of Ukrainians to their homeland.

Key words: migration; migration policy; military aggression; Ukraine.

I. ВСТУП

Найбільш поширеними причинами та наслідками і, в той же час, чинниками уніфікації, урбанізації, глобалізації та зростання військових конфліктів в останні 30 років є збільшення масштабів переміщень населення. Обсяги міжнародної міграції стрімко збільшуються і в абсолютних, і у відносних величинах, на жаль, біженці та вимушено переміщені особи стали ознакою всіх цивілізованих та економічно розвинутих держав. Відкритість до світу, з одного боку, і бажання світу нам допомогти забезпечила громадянам України нові можливості,

але з іншого, — створила нові ризики, пов'язані передусім з масовим виїздом українців за кордон.

Сьогодні перед країною як ніколи гостро стоїть проблема розроблення державної міграційної політики, здатної їх мінімізувати і, водночас, сприяти використанню позитивного досвіду міграції. Виконати його в умовах воєнної агресії проти України, дефіциту ресурсів економічних негараздів, надзвичайно складно, але життєво важливо для України.

В епоху незалежності разом із змінами міграційної ситуації, імplementацією міжнародних стандартів, накопиченням досвіду, розвивалася міграційна політика держави. Враховуючи значення міграції та міграційної політики для соціально-економічної і демографічної ситуації, її міжнародних відносин, вивчення історії процесів переміщення населення, а також формування правових і політичних механізмів ефективного управління ними важливою передумовою постає забезпечення науково обґрунтованого підходу до удосконалення політики держави у сфері міграції.

В Україні опубліковано численні праці з питань міграції та міграційної політики, автори яких, зокрема, Б. Бабін, Е. Лібанова, Ю. Курилюк, О. Малиновська, С. Пирожков, О. Позняк, М. Романюк, О. Хомра, С. Чехович та інші вивчали нагальні міграційні проблеми країни, пропонували своє бачення їх урегулювання засобами державної політики. В той же час, досліджень, присвячених масовій міграції населення України і внаслідок військової агресії проти України, досі замало.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Наукова розвідка базується на вивченні та рефлексії вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, результатів соціологічних досліджень, статистичних даних як державних органів влади (Державна міграційна служба, Державна прикордонна служба, Державна судова адміністрація та ін.), так і міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, Світовий банк) і недержавних дослідницьких центрів, актів права. Її мета полягає у висвітленні та аналізі змін міграційної як до 24 лютого 2022 року, так і після початку широкомасштабної військової агресії проти України, а також формування пропозицій подальшого удосконалення міграційної політики України. Для її досягнення застосовані

соціологічний, історичний, системний, структурно-функціональний та інші загальнонаукові методи пізнання.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Війна Росії проти України докорінно змінила життя переважної більшості населення — це декларують 82% опитаних за даними дослідницької компанії Gradus Research. І хоча 61% українців залишилися на своєму постійному місці проживання, інші були змушені переїхати до безпечніших місць. З них 82% мігрували в межах області чи України, тоді як 18% переїхали за кордон. Переважна більшість мігрантів — мешканці східних областей.

Майже половина мігрантів вже змогли повернутися додому: 40% українців були змушені покинути своє постійне місце проживання, з них 18% — повернулися. Це в більшій мірі стосується жителів північних областей і Києва.

На запитання про наміри переміститися далі у разі загострення ситуації більшість українців (60%) відповідають, що планують залишатися там, де зараз перебувають. Серед тих, хто все ж планує в разі ускладнення ситуації їхати далі від епіцентру подій, 21% українців мають намір переміститися в межах України, і лише 7% планують виїзд за кордон (цей показник є найнижчим за весь період замірів від початку війни). Проте рівень намірів щодо виїзду за кордон серед жителів західних областей майже вдвічі вищий за вибірку загалом.

Третина респондентів (32%), які були змушені через війну переміститися за кордон, декларують свій намір повернутися в Україну за першої можливості. 10% зовнішніх мігрантів схильні вважати, що поїхали назавжди. Переважна більшість з них — вихідці із західних областей України у віці 25–34 роки.

При цьому майже половина опитаних (47%) вагаються із відповіддю, оскільки ще не прийняли остаточного рішення. Їхня кількість у порівнянні з попередньою хвилею дослідження (липень 2022 р. — 24%) зростає вдвічі.

«Варто також зазначити, що віра в перемогу України залишається на високому рівні із перших днів повномасштабної війни: наразі 87% українців абсолютно або скоріше впевнені, що Україна здатна відбити напад російської федерації. Головними запоруками перемоги України

громадяни вважають військову допомогу країн Заходу та міць Збройних Сил України», — зазначають в Gradus Research¹.

Еміграція значної кількості українців через повномасштабне російське вторгнення постала гуманітарним і економічним викликом не лише для України, а й для держав-партнерів, що прийняли мільйони вимушено переміщених осіб. Від 24 лютого 2022 року минуло вже понад 1,5 роки. Частина українців, які виїхали за кордон, повернулися додому, хтось інтегрувався у суспільство нової для себе країни, але є й ті, хто лише зараз виїжджає за межі України. І, судячи з опрацьованих нами відкритих даних, кількість тих, хто зараз емігрує, збільшується.

Очевидним є той факт, що повернення додому мільйонів громадян України постає питанням національної безпеки та вимагатиме надзусиль від української влади, бізнесу, громадськості і держав-партнерів. Першочерговим завданням є створення сприятливих безпекових, економічних і гуманітарних умов.

Спробуємо з'ясувати, яка кількість громадян України перебуває за кордоном і на Батьківщині. Незважаючи на значний обсяг даних, неможливо достатньо точно встановити, скільки українців зараз перебуває за кордоном. Проте вже сьогодні можливо стверджувати, що ця кількість і далі збільшується, і в переважній більшості через регулярні терористичні ракетні і дроніві атаки росії на цивільну інфраструктуру міст і сіл України.

Чи можливо встановити, якою була кількість українців до 24 лютого 2022 року? Демографічна ситуація — один із найскладніших викликів, з якими стикнулася Україна з часу встановлення незалежності в 1991 році. Переважання смертності над народжуваністю, низький коефіцієнт народжуваності як наслідок техногенної катастрофи на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року, значна еміграція населення та кризова соціально-економічна ситуація, падіння промислового виробництва, відсутність робочих місць зробили депопуляцію складною соціальною, економічною і політичною проблемою України.

¹ Матяш Т. (2023). Кожен третій українець став мігрантом за 11 місяців війни, — дослідження Gradus Research.

Більше того швидкі і не завжди продумані реформи, які закінчувалися в переважній більшості без доведення до логічного завершення у зв'язку і зміною владних команд призвели до руйнації системи державного статистичного обліку. Останній повний і єдиний з часу здобуття незалежності перепис населення в Україні проводився у 2001 році¹. За встановленою практикою і згідно з рекомендаціями ООН переписи населення у більшості країн світу проводяться раз на десять років. Принципи та рекомендації ООН визначають, що саме переписи населення є унікальним джерелом соціально-демографічних даних і дають змогу отримати найдетальнішу інформацію щодо різноманітних характеристик населення як на загальнодержавному та регіональному рівні, так і міжнародному. В Україні періодичність та порядок перепису населення було ухвалено Кабінетом Міністрів України у лютому 2021 року, також, з рекомендацією проводити перепис населення не рідше ніж один раз на 10 років. Передбачається, що перепис проводитиметься за допомогою сучасних електронних засобів з використанням інформаційних ресурсів мережі Інтернет, а державна служба статистики наділяється додатковими повноваженнями щодо отримання даних з національних електронних інформаційних ресурсів².

Наступний, другий перепис, переносився 5 разів (з 2011 на 2012, 2013, 2016, 2020 та 2023 роки) та досі не був проведений. Більше того, жодна державна установа не може встановити скільки людей проживало в нашій державі до повномасштабного вторгнення. Так, за оцінками Українського Уряду, в Україні (без тимчасово окупованих територій) станом на 1 грудня 2019 року проживало 37,3 млн осіб³. Натомість Державна служба статистики станом на 1 лютого 2022 року оцінювала кількість наявного населення (без урахування тимчасово

¹ Перепис населення України (2001). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_\(2001\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_(2001))

² Дєро (2021). Перепис населення: Кабмін затвердив правила і періодичність. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/perepis-naselennya-kabmin-zatverdiv-pravila-i-periodichnist-202102171286016>

³ Мазуренко А. (2020). В Україні живе 37,3 мільйона осіб — оцінка уряду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238191/>

окупованої АР Крим) у 41,1 млн людей. Річне скорочення становило понад 420 тис. (!) осіб¹.

Крім того, станом на 1 січня 2022 року, за оцінкою Євростату, населення України становило 41 млн осіб. Проте, згідно з оцінкою Світового банку, в 2021 році в Україні проживало 43,8 млн осіб². Приблизно такі самі дані наводила ООН³. Можемо констатувати, що навіть за найскромнішими підрахунками, населення України за 30 років скоротилося на понад 8 млн людей.

На жаль, повномасштабне російське вторгнення прискорило депопуляцію та спричинило справжню демографічну катастрофу, оскільки на тепер фіксуються десятки тисяч загиблих і поранених, мільйони внутрішньо переміщених осіб та емігрантів.

Що ж нам відомо про українських мігрантів на сьогодні? ***Хто і як рахує міграцію українців за кордон після початку повномасштабного вторгнення росії?***

У відповідь на запит Громадянської мережі ОПОРА Міністерство закордонних справ України повідомило, що станом на 21 червня 2023 року за кордоном перебували 8 млн 177 тис. українців. Порівняно з даними на 1 лютого 2023 року, тобто за неповні 5 місяців ця кількість зросла на майже 188 тис. осіб.

Дата	Кількість
01.02.2023	7 989 027
29.03.2023	8 054 849
21.06.2023	8 177 638

Таблиця 1. Кількість українців за кордоном⁴

Понад половина українців перебуває лише в трьох країнах: Польщі — 22%, Німеччині — 14,6% та США — 11%. Також багато

¹ Державна служба статистики (2022). Демографічна ситуація у січні 2022 року. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/27.doc>

² The World Bank (2022). Data: Ukraine. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine>

³ United Nations (2022). Data Portal. Population Division: Ukraine. URL: <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/49/locations/804/start/1990/end/2023/line/linetimeplot>

⁴ ОПОРА (2023). Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/vpliv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi-24523>

громадян України знайшли прихисток у Чехії — 7,9%, Італії — 5%, Канаді — 4,9%, Іспанії — 3,4% та Ізраїлі — 2,75%.

Майже 63% українців, які перебувають за кордоном, є повнолітніми, 22% — діти (вік ще 15% осіб не уточнюється). Варто відзначити, що лише 1 із 16 українців за кордоном перебуває на консульському обліку. Станом на 21 червня 2023 року таких громадян трохи більше 493 тис., і 88% із них — повнолітні. Ця інформація свідчить, що нині за кордоном через війну перебуває близько 20% наявного до 24 лютого 2022 року¹ населення України.

Варто зауважити, що українська статистика з об'єктивних причин не враховує людей, які опинилися в тимчасовій окупації та були примусово переміщені на територію держави-агресора чи білорусі, а вже звідти діставалися до інших держав для отримання прихистку — Державна прикордонна служба України об'єктивно ніяк не могла зафіксувати їх виїзд. Утім, за офіційною статистикою невелика кількість перетинань державного кордону з росією та білорусією все ж є. До речі, це єдині країни, на кордоні з якими в'їздів в Україну більше, ніж виїздів.

Також, дані Державної прикордонної служби України не враховують нелегальні перетинання державного кордону, зокрема чоловіками віком 18–60 років. Так, станом на початок березня 2023 року речник цього відомства Андрій Демченко повідомив, що з 24 лютого 2022 року прикордонники затримали понад 11 тис. порушників, які намагалися виїхати поза пунктами пропуску. Ще понад 4 тис. людей робили спроби покинути Україну за підробленими документами та в інший незаконний спосіб².

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) — провідна організація, що займається захистом прав і добробуту біженців, шукачів тимчасового притулку та осіб без громадянства по всьому світу. Способом реалізації мандату цієї організації є збір, аналіз і розповсюдження даних про становище відповідних груп населення. Зокрема, вона регулярно публікує інформацію про кількість українців, які перебувають за кордоном.

¹ Там само.

² Михайлов Д. (2023). За рік прикордонники затримали понад 11 тисяч порушників кордону. URL: <https://suspihne.media/407058-za-rik-prikordonniki-zatrimali-ponad-11-tisac-porusnikiv-kordonu-demcenko/>

Так, станом на 26 червня 2023 року, за підрахунками УВКБ ООН, в Європі перебуває 5 млн 977 тис. українських переселенців. За межами Європи перебуває ще майже 362 тис. осіб. Така інформація сформована на основі опублікованої або отриманої від органів влади понад 40 країн інформації про кількість українських переселенців у їхніх державах — у тому числі в Росії та Білорусі.

Однак нині Україні не відомо скільки її громадян перебуває на території держав-агресорів і, тим паче, скільки з них виїхали туди добровільно, а скількох окупаційні війська депортували примусово. Тож цифра в 1,3 млн громадян України на території Росії та Білорусі наразі може, з об'єктивних підстав, піддаватися сумніву. Саме тому можна припустити, що станом на 26 червня за кордоном загалом перебуває трохи більш як 5 млн українських переселенців, із них майже 4,7 млн — у країнах Європи. При цьому, за даними УВКБ ООН, найбільше українців перебуває в Німеччині (1,07 млн). На другому місці — Польща (994 тис.), на третьому — Чехія (345 тис.) (див. таб. 2).

Країна	Актуальність даних	Зафіксована кількість українських переселенців	Українці, зареєстровані у національних програмах захисту
Німеччина	25.06.2023	1 072 705	958 590
Польща	26.06.2023	994 775	1 618 785
Чехія	18.06.2023	345 880	528 045
Велика Британія	20.06.2023	205 700	590
Іспанія	25.06.2023	183 980	183 980
Італія	02.06.2023	183 685	183 685
Болгарія	27.06.2023	162 935	162 935
Румунія	25.06.2023	136 075	136 075
Молдова	25.06.2023	110 855	7 980
Словаччина	25.06.2023	103 490	119 505
Австрія	26.06.2023	99 590	99 590
Нідерланди	26.05.2023	94 415	94 380
Ірландія	26.06.2023	86 575	86 575
Литва	02.06.2023	77 545	77 490
Бельгія	20.06.2023	71 070	71 070
Франція	31.12.2022	70 570	67 230

Країна	Актуальність даних	Зафіксована кількість українських переселенців	Українці, зареєстровані у національних програмах захисту
Швейцарія	23.06.2023	65 435	84 775
Португалія	04.06.2023	56 995	58 275
Швеція	06.06.2023	56 165	56 165
Фінляндія	23.05.2023	55 600	56 750
Угорщина	26.06.2023	52 335	36 315
Естонія	05.06.2023	48 590	50 625
Норвегія	05.06.2023	48 280	48 280
Туреччина	15.06.2023	45 820	4 955
Данія	29.05.2023	41 155	41 305
Чорногорія	26.06.2023	38 540	14 180
Латвія	31.12.2022	38 145	47 940
Грузія	09.05.2023	24 180	605
Греція	30.04.2023	23 780	24 985
Хорватія	23.06.2023	22 390	23 305
Кіпр	04.06.2023	18 185	18 680
Словенія	26.06.2023	8 790	9 550
Північна Македонія	11.06.2023	7 620	5
Люксембург	13.06.2023	5 890	5 890
Азербайджан	12.06.2023	4 735	95
Сербія та Косово	05.06.2023	4 530	2 065
Албанія	07.06.2023	3 800	30
Ісландія	30.04.2023	3 010	2 975
Мальта	11.06.2023	2 145	2 145
Ліхтенштейн	14.06.2023	640	640
Вірменія	21.06.2023	595	595
Боснія та Герцоговина	11.06.2023	175	15
Загалом	–	4 677 370	4 987 650

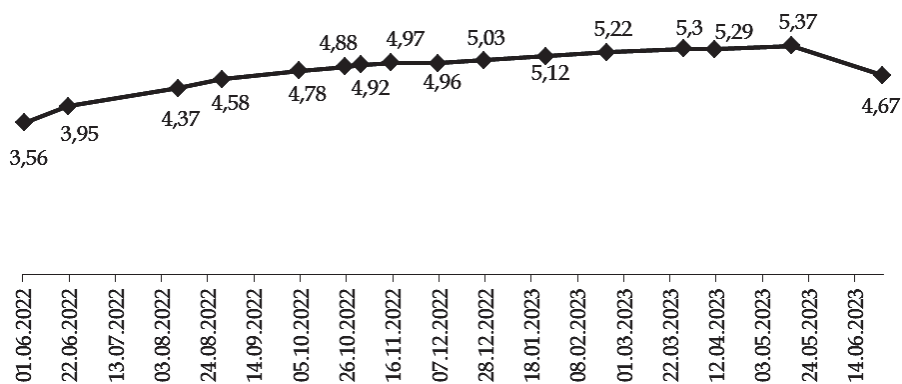
Таблиця 2. Кількість переселенців з України в державах Європи¹

Варто зауважити, що УВКБ ООН не публікує інформацію у форматі відкритих даних, що ускладнює їх обробку. Крім того, це Управління

¹ За даними — UNHCR (2022). Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

використовує дані, надані національними урядами (звідси й інформація з росії та білорусі). Цим також можна пояснити те, що методологія та спосіб оприлюднення інформації періодично змінюється й більше стосується переміщених осіб у державах Європи¹.

На основі даних УВКБ ООН можна встановити, що за останній рік кількість українців у країнах Європи зростає на понад 725 тис. осіб. Піку вона сягнула у березні–травні 2023 року (майже 5,3 млн людей) і зараз поступово зменшується — за рахунок, зокрема Польщі, де за останнє півріччя кількість переселенців з України зменшилася на понад 550 тис. осіб.

Мал. 1. Динаміка кількості українців у країнах Європи (млн осіб)²

Ще одним важливим джерелом даних є інформація про перетинання державного кордону, опублікована на офіційному сайті УВКБ ООН. Не беручи до уваги російські та білоруські дані, зазначимо, що з 24 лютого 2022 року до 26 червня 2023 року зафіксовано 20,64 млн виїздів з України та 14,34 млн в'їздів.

Відповідно можна припустити, що з 24 лютого минулого року з України виїхало та не повернулося близько 6,29 млн осіб. Звернемо увагу й на те, що ця цифра із середини жовтня 2022 року продовжує зростати (див. таб. 3).

¹ Там само.

² UNHCR (2022). Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Дата	Виїзд з України	В'їзд до України	Сальдо
01.08.2022	8 311 687	4 279 441	-4 032 246
01.09.2022	9 667 942	5 456 558	-4 211 384
01.10.2022	11 266 645	6 450 006	-4 816 639
01.11.2022	11 995 013	7 357 971	-4 637 042
01.12.2022	13 047 394	8 182 720	-4 864 674
01.01.2023	14 202 190	9 129 827	-5 072 363
01.02.2023	15 328 015	9 983 965	-5 344 050
01.03.2023	16 243 995	10 668 587	-5 575 408
01.04.2023	17 252 689	11 559 295	-5 693 394
01.05.2023	18 342 070	12 528 786	-5 813 284
01.06.2023	19 464 399	13 408 160	-6 056 239

Таблиця 3. Кількість перетинань державного кордону України

Варто також вказати, що наша оцінка на основі даних УВКБ ООН не враховує українців, змушених виїжджати через територію росії та шукати притулку в інших країнах. Так само неможливо оцінити кількість українців, примусово депортованих на територію держави-агресора.

Хоча, за даними урядів країн Європи, кількість вимушених переселенців з України в їхніх державах зменшується (зокрема, за рахунок Польщі), динаміка перетинання державного кордону свідчить, що громадяни України продовжують виїжджати і не повертаються. Частина українців мігрує до неєвропейських держав, наприклад до США, Канади й Ізраїлю. Можливо також, що підрахунок українських переселенців за кордоном стає вести важче, зокрема через скасування пільг у приймаючих державах.

IV. ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що за різними оцінками, до повномасштабного вторгнення на території України проживало від 37,3 до 43,8 млн осіб. Станом на 1 лютого 2022 року Держстат України оцінював кількість наявного населення (без урахування АР Крим) у 41,1 млн осіб. Однак у грудні 2019 року Уряд оцінював кількість мешканців України (без урахування тих, хто постійно проживає на окупованих територіях) у 37,3 млн осіб. Саме тому, на наше переконання, ймовірна кількість населення України до повномасштабної

війни може бути меншою за 40 млн осіб. Кількість населення України з 1991 року до 24 лютого 2022 року скоротилося на понад 8 млн осіб. Річне скорочення населення України ще до повномасштабного російського вторгнення становило, за даними Держстату України, понад 420 тис. осіб. За інформацією українського Міністерства закордонних справ, станом на 21 червня 2023 року за кордоном перебуває 8 млн 177 тис. українських громадян — близько 20% наявного до 24 лютого 2022 року населення України.

Майже половина українців перебуває лише у трьох країнах: Польщі — 22%, Німеччині — 15% та США — 11%. Тільки 6% українців за кордоном стоять на консульському обліку. Станом на 26 червня 2023 року УВКБ ООН повідомляв про 5 млн українських переселенців (без урахування даних, наданих росією та білоруссю), але цей показник є надзвичайно високим. Майже 2 млн українських переселенців (40%) перебувають у двох європейських країнах — Німеччині й Польщі. Відзначимо, що Відділ народонаселення Департаменту з економічних і соціальних питань ООН оцінює кількість населення України у 2023 році у 36,74 млн осіб.

Такі цифри цілком може бути реалістичними, хоча й дещо оптимістичними. З інформації, опублікованої УВКБ ООН, можна припустити, що з 24 лютого минулого року з України виїхало і не повернулося близько 6,29 млн осіб. Із середини жовтня 2022 року ця цифра продовжує зростати. Так, якщо не брати до уваги російські та білоруські дані (через сумніви в їх достовірності), за підрахунками УВКБ ООН з 24 лютого 2022 року до 26 червня 2023 року зафіксовано 20,64 млн виїздів з України і 14,34 млн в'їздів. Згідно з даними українського прикордонного відомства, різниця між виїздами та в'їздами українців за межі країни з 24 лютого 2022 року до 1 травня 2023 року є від'ємною і становить 2 млн 686 тис. осіб. За квітень 2023 року від'ємне міграційне сальдо зросло на 31 тис. перетинань. Це зростання — незначне, порівняно із справді масовим виїздом у грудні 2022 р. — березні 2023 р., коли від'ємне сальдо зросло на понад 1,8 млн осіб. Причиною цьому можуть бути блекаути і масовані російські обстріли.

Аналізуючи значну кількість соціологічних опитувань стосовно мігрантів, переконані, що після закінчення війни в Україні можливо сподіватися на повернення більшості біженців та отримання позитивних ефектів від збільшення обсягу трудових ресурсів і нової якості

їх включення до економічної діяльності. Щоб забезпечити стабільний процес повернення, а в українців не виникали мотиви для повторної еміграції вже сьогодні Український Уряд має розробити і проводити ефективну політику їх реінтеграції.

Експерти Міжнародної організації з питань міграції (МОМ) ототожують стійке повернення мігрантів та їх успішну реінтеграцію в країні походження. При цьому реінтеграція поширюється на економічні, соціальні і психологічні аспекти пристосування мігрантів до життя на Батьківщині. Успішна реінтеграція передбачає наявність безпечних умов, вільного доступу до соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти, наявності можливостей для працевлаштування та отримання житла на ринкових чи пільгових умовах.

Ефективна реінтеграція мігрантів здатна забезпечити досягнення національної злагоди та результативності післявоєнної відбудови та модернізації України, а подальші наукові дослідження процесу міграції, проведення всеукраїнського перепису населення здатне забезпечити уряд відповідними науково обґрунтованими інструментами.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

23. Ворона В., Шульга М. (ред.) (2010). Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг. К.: Ін-т соціології НАНУ. 636 с.
24. Державна служба статистики (2022). Демографічна ситуація у січні 2022 року. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/27.doc>
25. Курилюк Ю. (2023). Антикризове регулювання економічних процесів в умовах масової міграції. *Migration & Law*. Volume 3. Issues 1-2. pp. 9–21.
26. Лібанова Е.М. (ред.) (2006). Комплексне демографічне дослідження в Україні. К.: Український центр соціальних реформ. 140 с.
27. Мазуренко А. (2020). В Україні живе 37,3 мільйона осіб — оцінка уряду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238191/>
28. Матяш Т. (2023). Кожен третій українець став мігрантом за 11 місяців війни, — дослідження Gradus Research. URL: https://lb.ua/society/2023/02/02/544550_kozhen_tretiy_ukrainets_stav.html
29. Михайлов Д. (2023). За рік прикордонники затримали понад 11 тисяч порушників кордону. URL: <https://suspilne.media/407058-za-rik-prikordonniki-zatrimali-ponad-11-tisac-porusnikiv-kordonu-demcenko/>
30. ОПОРА (2023). Вплив повномасштабної війни на міграцію українців: як масштаби переміщення оцінюють держава Україна та міжнародні організації. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/vpliv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintsiv-iaak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi-24523>
31. Перепис населення України (2001). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_\(2001\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_(2001))

32. Depo (2021). Перепис населення: Кабмін затвердив правила і періодичність. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/perepis-naselelnya-kabmin-zatverdiv-pravila-i-periodichnist-202102171286016>
33. The World Bank (2022). Data: Ukraine. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine>
34. United Nations (2022). Data Portal. Population Division: Ukraine. URL: <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/49/locations/804/start/1990/end/2023/line/linetimeplot>
35. UNHCR (2022). Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

REFERENCES

1. Vorona V., Shulga M. (eds.) (2010). *Ukrayinske suspilstvo 1992–2010. Sotsiolohichnyy monitorynh* [Ukrainian society 1992–2010. Sociological monitoring]. K.: Institute of Sociology, NASU. 636 p. [in Ukrainian]
2. State Statistics Service (2022). Demohrafichna sytuatsiya u sichni 2022 roku [Demographic situation in January 2022]. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/27.doc> [in Ukrainian]
3. Kuryliuk Yu. (2023). Antykryzove rehulyuvannya ekonomichnykh protsesiv v umovakh masovoyi mihratsiyi [Anti-crisis regulation of economic processes in conditions of mass migration]. *Migration & Law*. Volume 3. Issues 1-2. pp. 9–21. [in Ukrainian]
4. Libanova E.M. (ed.) (2006). *Kompleksne demohrafichne doslidzhennya v Ukraini* [Comprehensive demographic research in Ukraine]. Kyiv: Ukrainian Center for Social Reforms. 140 p. [in Ukrainian]
5. Mazurenko A. (2020). V Ukrayini zhyve 37,3 milyona osib — otsinka uryadu [37.3 million people live in Ukraine — the government estimates]. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238191/> [in Ukrainian]
6. Matyash T. (2023). Kozhen tretiy ukrainets stav mihrantom za 11 misyatsiv viyny, — doslidzhennya Gradus Research [Every third Ukrainian became a migrant during the 11 months of the War, according to Gradus Research]. URL: https://lb.ua/society/2023/02/02/544550_kozhen_tretiy_ukrainets_stav.html [in Ukrainian]
7. Mikhailov D. (2023). Za rik prykordonnyky zatrymaly ponad 11 tysyach porushnykiv kordonu [During the year, border guards detained more than 11,000 border violators]. URL: <https://suspilne.media/407058-za-rik-prikordonniki-zatrymali-ponad-11-tisacporusnykiv-kordonu-demcenko/> [in Ukrainian]
8. OPORA (2023). Vplyv povnomasshtabnoyi viyny na mihratsiyu ukrayintiv: yak masshtaby peremishchennya otsinyuyut derzhava Ukrayina ta mizhnarodni orhanizatsiyi [The impact of a full-scale war on the migration of Ukrainians: how the scale of displacement is assessed by the state of Ukraine and international organizations]. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/vplyv-povnomasshtabnoyi-viini-na-migratsiiu-ukrayintiv-iak-masshtabi-peremishchennia-otsiniuiut-derzhava-ukrayina-ta-mizhnarodni-organizatsiyi-24523> [in Ukrainian]
9. Perepys naselelnya Ukrainy [Population census of Ukraine] (2001). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_\(2001\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Перепис_населення_України_(2001)) [in Ukrainian]
10. Depo (2021). Perepys naselelnya: Kabmin zatverdyv pravyla i periodychnist [Population census: the Cabinet of Ministers approved the rules and periodicity]. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/perepis-naselelnya-kabmin-zatverdiv-pravila-i-periodichnist-202102171286016> [in Ukrainian]
11. The World Bank (2022). Data: Ukraine. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine>

12. United Nations (2022). Data Portal. Population Division: Ukraine. URL: <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/49/locations/804/start/1990/end/2023/line/linetimeplot>
13. UNHCR (2022). Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>